

Neem bijvoorbeeld de door veel historici gehoonde serie *Willem van Oranje* (AVRO). Hier werd door regisseur Walter van der Kamp een volgens De Leeuw 'bij de AVRO passend' beeld van één van de voorouders neergezet: Oranje als gewoon mens met menselijke fouten en zwakheden. Maar wie de ontstaansgeschiedenis bij De Leeuw leest, ziet dat die invalshoek vooral is toe te schrijven aan de ideeën van de regisseur. De constructie van de ideologie lijkt hier sterk op een legitimering achteraf.

Het vestigt de aandacht op een aspect dat ook volgens De Leeuw vaak een bepalende invloed lijkt uit te oefenen: de individuele maker. Het televisiedrama in Nederland is door een relatief klein aantal mensen gemaakt. De originaliteit en kwaliteit van auteurs als Van der Kamp (AVRO), Willy van Hemert (VARA, NCRV, KRO), Jan Keja (TROS, KRO) en Peter van Gestel (NCRV) blijkt van beslissende invloed op het eindresultaat. Dat wordt vooral duidelijk als zo'n regisseur of schrijver van omroep wisselt. Hij neemt dan als het ware zijn eigen thematiek mee, al wil hij de situering van het drama nog wel eens aanpassen aan de betreffende omroep (zoals Van Hemert, die *Bart je* produceerde voor de NCRV en *Dagboek van een Herdershond* voor de KRO).

Dat gegeven relativeert sterk de invloed van de ideologische omgeving, vooral ook doordat de ruimte die aan auteurs werd gegeven per omroep sterk verschilde. Bij de VPRO was die bijvoorbeeld maximaal en dat leidde tot een grillig dramabeleid, waarbinnen in feite alles mogelijk was. De Leeuw citeert in dit verband VPRO-televisiehoofd Arie Kleywegt: 'het beleid bij ons bestaat eruit datje zegt: Nou, je doet maar'. Alleen bij de VARA was de situatie veel meer gedisciplineerd. De VARA koos voor een bepaalde socialistische thematiek en zocht daar auteurs bij. Het is opvallend dat het hoofdstuk over de VARA het enige is, waarin De Leeuw thematisch vanuit de beleidsintenties van de VARA naar de dramaproducties kijkt.

Er zijn nog wel andere factoren die de ideologische differentiatie lijken te doorkruisen. Naast de kwaliteit en achtergrond van de auteurs is er ook de opkomst van de vrije producent (zoals Joop van den Ende). Dat betekende hoe dan ook dat de omroep steeds minder te zeggen kreeg over de wijze waarop een productie werd gerealiseerd, zeker als er ook nog van coproductie sprake was. En steeds blijken toch weer de kijkcijfers een rol te spelen. Identiteit of niet, series (zoals bij de NCRV de *Dynastie der kleine luyderi*) en *single plays* werden niet vervolgd als het grote publiek wegbleef. De wens tot een zekere maximalisering van het kijkerspubliek — en dus tot concurrentie met andere omroepen — stuurde het beleid meer dan de tevredenstelling van de ideologische achterban. Zelfs bij de VARA, de meest uitgesproken ideologische drama-producent, was dat uiteindelijk het geval. Op zichzelf niet zo vreemd natuurlijk, want drama vormde een dure categorie, die een groot deel van het uitzendbudget opslokte. Dat geld werd overigens vaak terugverdiend door de programmering van (goedkope) buitenlandse series — en ook daarin waren de ideologische verschillen tussen de omroepen minimaal.

Deze kritische kanttekeningen betekenen overigens niet dat De Leeuw geen mooi proefschrift heeft geproduceerd. De studie is gedegen geschreven en bevat een weelde aan detail en fraai onderzoek. Maar ze heeft haar vraagstelling iets te dwingend aan haar materiaal opgelegd en komt tot conclusies die door haar eigen materiaal niet (geheel) gedekt lijken te worden.

Chris Vos

C. Verkuylen, *De maakbare universiteit. Voorbereiding en opbouw van de Open universiteit* (Heerlen: Open universiteit, 1994, 378 blz., ISBN 90 358 1343 X).

Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Open universiteit (Ou) in 1994 verscheen

deze goed verzorgde uitgave, waarin een overzicht wordt gegeven van de oprichting en de ontwikkeling van de Open universiteit vanaf de eerste plannen in de jaren zestig tot 1990/1991. Deze onderzoeksperiode wordt ingedeeld in vier deelperioden, behandeld in evenzovele hoofdstukken. In de jaren 1967-1977 komen plannen op voor de oprichting van een open universiteit in Nederland (hoofdstuk 1). In 1977 start de Commissie voorbereiding Open universiteit met de onderwijskundige, organisatorische en politieke voorbereiding (hoofdstuk 2). De in 1981 ingestelde Stichting Opbouw Ou ter daadwerkelijke oprichting (hoofdstuk 3) wordt in 1984 vervangen door de huidige Open universiteit, die tot 1990/1991 een reeks van reorganisaties kent (hoofdstuk 4).

Tevens bedoeld als gedenkboek, is het doel van het boek het geven van 'een kwalitatief historisch onderzoek naar wording en ontwikkeling van de Open universiteit als (hoger-)onderwijsproject met innovatieve doelstellingen', met een nadruk op het onderwijsbeleid van zowel de instelling zelf als het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (7). Daarmee komen we al bij de eerste onduidelijkheden van deze studie: het gedenkboek-karakter heb ik nergens uit kunnen afleiden en een historisch onderzoek in de gebruikelijke zin van het woord is het zeker niet.

Dat laatste blijkt vooral uit de behandeling van de bronnen door Verkuylen: hij praat ze vooral na. Vrijwel nergens in het boek geeft hij zelf analyses; die worden doorgaans ontleend aan bestaande literatuur en beleidsnota's. En ook het taalgebruik van Verkuylen lijkt ontleend aan de bronnen, namelijk de voor ambtenaren zo kenmerkende gortdroge management-taal.

Vraagtekens zijn te zetten bij de structuur van het boek. De strikt chronologische behandeling leidt meermalen tot een onlogische volgorde van behandelde thema's. Bovendien bezorgt dit de lezer die iets wil natrekken veel zoekwerk, vooral bij het ontbreken van een zaakregister.

Zijn dergelijke opmerkingen nog relatief kanttelingen, het ergste bezwaar van dit boek is meteen te vinden in paragraaf 1.1, getiteld 'Universiteit zonder muren: historisch perspectief'. Het 'historisch perspectief' is lachwekkend summier en had beter achterwege kunnen blijven. Deze paragraaf biedt wel een schets van de politiek-maatschappelijke achtergrond van de oprichting van de Ou. Zo komt de Open universiteit voort uit een streven naar zowel externe democratisering (het bieden van 'tweede kans'-onderwijs aan volwassenen uit sociaal achtergestelde milieus) als interne democratisering (inspraak van studenten) van het hoger onderwijs en uit de wens een impuls te geven aan onderwijskundige innovatie.

Wie nu verwacht dat de Open universiteit behandeld wordt tegen de achtergrond van dergelijke maatschappelijke en politieke ontwikkelingen, komt bedrogen uit. Hoewel de titel *De maakbare universiteit* verwijst naar de idee van de maakbare samenleving uit de jaren zestig, wordt de link met maatschappelijke ontwikkelingen niet impliciet gelegd. Pas in hoofdstuk 4 vinden we een evaluatie van de gerealiseerde doelen in het licht van de oorspronkelijke doelstellingen van de Open universiteit, maar ook nu vooral omdat de discussies uit de jaren zestig en zeventig weer deels terugkeren in de jaren negentig en dus in de door Verkuylen gebruikte bronnen.

Een onbegrijpelijke omissie, gezien de doelstelling van het boek, is het geheel ontbreken van een vergelijking tussen de reguliere instellingen voor hoger onderwijs en de Open universiteit, en wel op drie terreinen: het hoger-onderwijsbeleid, de bestuursstructuur en de onderwijskundige aspecten. De inkadering in het algemene hoger-onderwijsbeleid is erg summier, zodat bijvoorbeeld het verschil tussen het concept van de 'ondernemende universiteit' uit het midden van de jaren tachtig en de bedrijfsmatige organisatiestructuur van de Ou niet uit de verf komt.

Primair is de studie van Verkuylen een bestuurskundige analyse van de Open universiteit, maar dan wel geïsoleerd van de reguliere instellingen voor hoger onderwijs. Echter, ook in dezen laat de schrijver enkele stekken vallen. Zo wordt de samenstelling van de Medezeggen-

schapsraad nergens behandeld, waarmee Verkuylen tevens een kans mist tot terugkoppeling naar de oorspronkelijke idee van (interne) democratisering.

En ook als we deze studie zien als een bestuurskundige analyse van uitsluitend de onderwijskundige aspecten van het universitaire afstandsonderwijs, stelt de schrijver teleur. Uitputtend worden door hem allerlei werkgroepen en afdelingen behandeld die zich met de onderwijsinnovatie bezighouden. Maar de beoogde — slechts ten dele gelukte — integratie in de Open universiteit van hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs wordt onvoldoende uitgewerkt. Wat is nu precies het verschil tussen de hbo- en de wo-programma's aan de Ou? En waarom wordt niet één voorbeeld hier uitgewerkt?

Niettemin heeft dit boek veel interessante invalshoeken te bieden, die echter voornamelijk hun nut zullen bewijzen voor vervolgonderzoek. Een zonder meer geslaagd gebruik van bronnen is het werken met interviews. Waar *oral history* vaak beoogd wordt maar slechts zelden slaagt, benut Verkuylen deze bron voor het beschrijven van de verhoudingen tussen de diverse gremia van de Open universiteit, zowel op organisatorisch als persoonlijk vlak. Het siert de auteur dat kritiek daarbij niet geschuwd wordt.

R. van den Berg